

AGENTTI, VARAS, SISSI JA KRIITIKKO

Paikallisyhteisöihin kohdistuvat toimintatutkimukset vastaavat monenlaisiin tarpeisiin. Ne voivat olla kokeiluja tai kokeen luonteisia hankkeita, joilla perustellaan suurempia kansallisia yhteiskuntapoliittisia uudistuksia. Sellainen oli Pekka Kuusen aikoinaan järjestämä ”koe” alkoholimyymälöiden avaamisen vaikutuksista ennestään kuivalla maaseudulla. Toiseksi ne voivat pyrkiä näkyvään tulokseen valistuksessa käyttämällä hyväksi sosiaalisiin verkkoihin sitoutunutta vuorovaikutusenergiaa. Kolmanneksi ne voivat tähdätä yhteisön omien etujen ajamiseen, kun ne ovat uhattuina esimerkiksi yhteiskuntasuunnitelun taholta. Tämä on ollut 1970-luvulla tavallisen ”toimintatutkimuksen” asetelma.

Tässä lehdessä (s. 359–381) julkaistu artikkeli ”Yhteisön intressien ja tutkimustavoitteiden integroiminen yhteisötoimintatutkimuksissa” (Giesbrecht & al. 1991) käsittelee projekteja ja tutkimuksia, jotka lukeutuvat pääasiassa toiseen edellä mainituista ryhmistä.

Tutkimuksen ja kohteen välisestä suhteesta on kaikissa toiminta- ja yhteisötutkimuksen tyypeissä käyty pitkällistä keskustelua, mutta pääasiassa siinä on käsitelty eettisiä näkökohtia ja luotettavuutta. On kuitenkin tärkeää korostaa sitä, että ei vain tutkijan suhde kenttään vaan myös itse projektiin on eri asetelmissa kovin erilainen. Silloin kun on kysymys kokeilusta ja kokeen luonteisesta hankkeesta, sen tarkoituksena on tuottaa yleistäviä päätelmiä politiikkavaihtoehtojen vaikutuksista. Kentän suuntaan tutkija on kuin varas: hänen näkökulmastaan päähyöty uurastuk-

sesta on se, minkä hän vie mukanaan ja mahdollisesti lahjoittaa edelleen politiikasta päätäville. Toisen tyyppin tutkimuksessa tutkija on kuin CIA:n agentti vieraassa maassa. Hän panee toimeen toimeksiantajansa haluamia muutoksia yhteistyössä paikallisten asukkaiden kanssa. Kolmannessa tyyppissä tutkija on sissi (kiitos Thomas Rosenbergilte oivalluksesta), joka käyttää tietojaan ja taitojaan vastarinnan organisoimiseen ja paikallistason etujen ajamiseen.

Kaikilla asetelmilla on kutsumuksensa ja yhteiskunnallinen tehtävänsä. On kuitenkin muistettava, että kun puhutaan interventioista tässä yhteydessä, sillä voidaan tarkoittaa kahden täysin eri asiaa. Yhtäältä voi olla kysymys projektin tuottamasta interventioista ja tutkijasta sen osana. Toisaalta voi olla kysymys sosiologisesta interventioista, jossa tutkija tarkkailee tapahtumia ulkopuolisena, kriitikon näkökulmasta. Tavoitteita ei oteta sillä tavalla annettuina kuin edellä mainitussa artikkelissa (Giesbrecht & al. 1991): ”Projektien ensisijaisena tavoitteena tulisi olla alkoholiin ja huumeisiin liittyvien ongelmien esiintymisen vähentäminen sekä niiden taustalla oleviin syihin vaikuttaminen. Meidän näkemyksemme mukaan kaikki muut tavoitteet ja päämäärät ovat alisteisia tälle tarkoitukselle.” Sosiologinen interventio pikeminkin kyseenalaistaa sanottuja tavoitteita ja totuttuja toimintatapoja, joita sekä kenttä että ”projekti” omaksuvat ja asettavat itselleen ja toisilleen. Yleensä ei ole niin, että ihmisten toimintaa säätelisi vain yksi tavoitehierar-

kia ja että sama tavoitehierarkia olisi yhteinen kaikille toimijoille. Sosiaalityöntekijät eivät välttämättä edusta ”systeemiä” asiakkaita vastaan, vaan usein päinvastoin taistelevat systeemiä vastaan asiakkaan puolesta. Ei ole lainkaan itsestään selvää, että päihdeongelmia vastaan taistelevat kunnan virkahenkilöt ovat tosiasiasa kiinnostuneita päihdeongelman ratkaisemisesta; heitä kiinnostaa yleensä huono-osaisuus, joka monista eri syistä vain kannattaa määritellä päihdeongelmaksi. Esimerkkejä riittäisi, ja ongelmakin on tutkijoille tuttu.

Sosiologisen intervention ja agenttitutkimuksen välillä ei ole mitään vääjäämätöntä ristiriitaa. Päinvastoin, usein kunnon agentti ensimmäisenä analysoi kenttensä juuri intervention keinoin. Siinä tarvitaan kahdenlaista teoriaa: yhtäältä taustateoriaa siitä, mistä tässä yhteiskunnassa nyt ylipäänsä on kysymys, toiseksi teoriaa siitä, millä tavalla ihmisten sanomisista on analysoitava ja tulkittava. On kuitenkin olemassa vaara, että tutkijat samastuvat liiaksi ”projektiin”, kuten edellä mainitussa artikkelissa (Giesbrecht & al. 1991) on

tapahtunut. Tämä on tulosta pohjoisamerikkalaisen alkoholitutkimuksen kasvaneesta riippuvuussuhteesta ”kovaan” eli projektikohtaiseen rahoitukseen. Sama syy on tehnyt amerikkalaisen alkoholitutkimuksen, joka vielä kymmenen vuotta sitten kukoisti, tylsäksi ja ikävystyttäväksi viime vuosina. Tätä Amerikan tautia ei pidä levittää meille paikallistutkimuksen muodossa eikä muutenkaan.

Pikemminkin ”projekteja” pitäisi käyttää hyväksi etsittäessä niitä rakenteellisia ja ajatustottumuksiin liittyviä syitä, esimerkiksi viranomaisten työnjako, alkoholin kulttuuriset merkitykset jne., jotka ovat järkevän toiminnan esteenä silloinkin, kun tavoitteista ollaan yhtä mieltä. Projekti panee kenttään liikettä, ja liikkuva kohde on helpommin tutkittavissa kuin paikallaan pysyvä. Sosiologisen intervention logiikka edellyttää, että on (kentän) ääni ennen (tutkijan) katsetta. Paikallistason toimintatutkimuksessa tähän on hyvät mahdollisuudet, kunhan projektin ääni, kentän ääni ja tutkijan katse eivät liikaa sotkeudu toisiinsa.

ENGLISH SUMMARY

Pekka Sulkunen: Agent, thief, guerrilla and critic (Agentti, varas, sissi ja kriitikko)

It is important to emphasize that a researcher's attitude not only towards the field and the project itself but also towards the research subject varies in different study environments. In trials and projects of an experimental nature, research should lead to generalizations on the effects of policy alternatives. Once in the field, the researcher is like a thief: from his point of view, all his efforts culminate in the material he has gathered and may present to decision-makers. Another type of researcher is like a CIA agent in an alien country. In cooperation with the local inhabitants, he implements changes dictated by his employer. A third type is the guerrilla fighter who applies his skills and knowledge to mobilize resistance and promote local interests.

Each setting involves a different social mission. Here intervention takes on two different meanings: one type of intervention is caused by the project itself, with the researcher forming a part of it; the other is sociological, with the researcher, who has assumed the critic's point of view, acting as an outside observer. No irreconcilable conflicts exist between sociological intervention and the agent's investigation, except that the researcher is in danger of identifying himself too closely with the project, as in an article (by Giesbrecht & al.) published in this issue. This is a direct outcome of the dependence of North American alcohol studies on financing allotted for specific projects. Ten years ago American alcohol studies were flourishing. But for the last couple of years, they have been uninspiring and boring. Let us hope the same does not happen here in the form of local research projects or, indeed, in any other form.